

Kas on kerge olla õpetaja...

M a r e H a l l o p

Emakeeleõpetaja, pedagoogilise nõustamise magistriõpe

Õpetamise-kasvatamise kui protsessi kohta leidub igaühel oma arvamus või vähemalt valmisolek seda kritiseerida. Kui alati ei teatagi, kuidas oleks õige tegutseda, siis öelda, mida õpetaja valesti tegi, oskab vist igaüks.

Oleks mõttetu jääda ootama, et kunagi kujuneb välja õpetamise üldteooria, mis näitab kätte nn õiged kasvatustoimingud kõigis võimalikes olukordades. Abinõu on alati seotud olukorra ainulaadsusega, tõdeb R. Wilenius (10, lk 37–38). Iga indiviid on unikaalne ja omanäoline, mis tähendab õpetaja/kasvataja jaoks oma-moodi loomingulist tegevust, tabamaks isiku, olukorra ja oma teadmiste/kogemuste lõikumisel õiget lahendust. Wilenius peab eriti oluliseks õpetajate koolitamist, millega tuleks tugevdada iseseisvaks loovaks kasvatusteadvuseks ja -tegevuseks vajalikke eeldusi. Kasvataja peab teadma, mida kujutab endast eesmärgipäraselt tegutsev inimene ja missuguse ühiskonna jaoks teda kasvatatakse, milline on kasvatusseisund ja missugused kasvatusmeetodid on otstarbekad (10, 43–44).

Kool kasvatab

Koolisüsteem on üsna jäik ja osa nõudmisi jääb ajale jalgu, mistõttu õpilased ei taipa alati, mida neilt nõutakse. Vanasti ei olnud ühiskonna ja kooli normide vahel erilisi kääre, praegu on raske otsustada, mis on õige, mis vale; väljaspool kooli lubatakse justkui kõike (3, lk 19; 36). Üha rohkem kandub vastutus laste elu eest koolile, mistõttu koolikasvatases peaks pöörama tähelepanu sellele, et lastel oleks emotsionaalne tugi, võimalus kogeda häid väärtusi ja arendada enesekindlust (2, lk 6). Aga seesama ühiskond, kes tahab lastekasvatuse vastutuse panna koolile, kritiseerib seda hoolega, materdab õpetajaid, annab õpilastele õigusi/vabadusi, unustades kohustused. Kui meedia kajastab

negatiivset ja õpetaja pole kodu (loe: ka õpilase) jaoks autoriteet, siis kuidas saab ta õpilast kasvatada (vt ka 5)?

Õpetaja on ametliku masinavärgi pisi-ke kruvi (10, lk 44). Noored lähevad ellu, lähtudes üldisest kasvatuskultuurist. Koolis on näha, kuidas ühe õpetajaga arvestatakse rohkem kui teisega. See õpetab laveerima. Kas lõpetanud hakkavad elus samuti katsetama igal pool piire, et neil pidevalt balansseerida? Üks noormees ütles, et hakkab nagoonii elus reegleid rikkuma, nendest kinnipidamist ju eriti ei kontrollita. Kas ka see on tolerantsus?!

Kasvatus seostub väärtuste, eetika ja moraaliga (1, lk 63–70). Kui palju kujuneb noorel sisemist „õiget“ tunnetust? Kas õpetajas on ikka piisavalt funktsionaalset kujutlusvõimet (10, lk 44)? Kui ka eeldada, et õpetaja on oma ala tõeline meister, kes teeb kõik otsused õigesti, on ometigi klassis väga palju erinevalt käituvaid/toimivaid/otsustavaid õpilasi. Ei saa ju lugeda probleemset last „õpetaja praagiks“, nagu olen kuulnud öeldavat: „Arsti praak läheb surmuaeda, õpetaja praak ellu.“

On näiteid, kus samast kodust sirguvad hoopis erinevad lapsed. Hirsjärvi ja Huttunen peavad vanemate kasvatus-teadlikkust väga oluliseks, aga ka väga kõrge kasvatusedlikkusega vanematel võib olla probleemseid lapsi (1, lk 20–25). Tundub ilus unistus (elukestva hariduse kujundamist nimetataksegi utopiaks): õpetame/harime õpetajaid kogu elu, teeme sama ka vanemate ja kõigi ülejäänutega, kellega laps kokku puutub – ja tulevik ongi ilus helesiniroosa. Paraku on inimesed väga erinevad, erinevad ka õp-

pimisvõime, teooria ja praktika sidumise oskus ja tase ning soov õppida.

Kooli ja kodu vahel

Nii mõnegi lapse puhul hakkab kaduma kontakt kooli ja kodu vahel: õpilane on justkui klassijuhataja (psühholoogi, sotsiaalpedagoogi) mure. Lapsevanemate koosolekule tuleb vaid käputäis inimesi. Kas vanemal on tõesti nii palju tööd või ei huvitagi teda, kus ta laps on ja mida teeb? Koolis on palju probleeme kodudega: kui laps ka ise tahab ja püüab, kuid vajaks tuge, mida pole... Haridusminister Mailis Reps on nimetanud kodu ja kooli koostööd kõige valusamaks kohaks. Lapsevanemad panevad täpselt paika ootused koolile, kahjuks unustatakse ära enda vastutus. Kui lapsel puudub tugi, keda usaldada, võib ta ühiskonna jaoks kaduma minna (vt 6; 5; 4). Tuleb nõustuda Wileniuse väitega: „Kasvatus on kogu rahva kohustus.“

Kui riik ei hooli haridusest (oma tulevastest edasiarendajatest – M. H.), ei hooli noored edaspidi ka riigist. Hooliv riik hoolib vabadusest hariduses, sest vabas õhustikus kujunenud lapsed valivad enamasti riigist hoolimise (2, lk 5). Vägisi kipub jääma mulje, et kõik räägivad, mida kool peaks tegema, kus on vead, mida õpetajad valesti teevad, aga võimalusi/vahendeid napib ja süüdlane ning vastutaja on õpetaja. Kajama jääb negatiivne taust. Kõnekeeles on ilus ütlus: kool on ühiskonna minimudel. Siin saavad kokku ühiskonna, meedia, tänav ja kodu arusaamad.

Paraku tekitab riik vastuolusid kooliga ise juurde. Välist juhtimist on küll vaja, kuid selle maht tuleks viia miinimumini.

Ametnikust õpetaja ei saa rakendada omaalgatust ja loovust. Wilenius pakub välja, kuidas tegija teadmised jõuaksid juhtimise kõrgematele tasanditele: kasvatusametnikud peaks valima tegevõpetajate hulgast ja vaid teatud ajaks. Juhtimisvägivallaga ei tohi lämmatada ühtegi pedagoogilist algatust. Kasvatajad – õpetajad, vanemad, õpilased – peavad kasvatusingimuste kindlustamiseks liituma. Mõtlemata paneb sõna peavad.

Õpetajagi kulub

Meil tundub ikka olevat üksjagu õppinud-koolitatud pedagooge – milleks muidu need täienduskursused, -koolitused, õpetajaharidusosakonnad kõrgkoolide juures, kuhu ju pidevalt kontingenti jätkub, ent nõrgaks jääb just õpetajate toetamine. Õpetaja vajab jõuvarude taastamist, sest entusiastlik õpetaja seisab silmitsi läbipõlemisohuga. Kes kaitseb ja taastab õpetajat? Helve Saat on rääkinud vajadusest supervisiooni järele (9). Kahjuks puuduvad vähemalt maakoolides õpetajatel sellealased kogemused.

Tööandja saab endale töötajaid valida, õpetaja õpilasi mitte (5). Raske kontingent aga kulutab. Kui õpilasel on võimalik saada nõustamist, siis mis ajal ja kellelt saab abi õpetaja? Temale laotud vastutuskoores on väga suur. Eesti Õpilasesinduste Liidu juhatause esimehe arvamusel kohaselt vajavad psühholoogilist nõustamist ka probleemsete lastega tegelevad õpetajad (5). Helsingi ülikoolis väitekirja kaitsnud Ilma Tahvanainen on tõstatanud küsimuse õpetaja ametist kui maailma tähtsaimast eetilise ametist. Kannab ta ju vastutust enda otsuste ja valikute eest.

Kes vastutab?

Kasvamine on pikaajaline protsess, mis nõuab Tahvanaineni sõnul maamehe kannatlikkust. Kui palju praegu maamehe elust üldse teatakse – pealegi tundub, et peale kasvavad keskendumisraskustega püsimatud noored (pidavat olema arvutipõlvkonna viga). Kasvamise omandus on aeglus, ütleb Wilenius. Ühiskond vajab algatus- ja vastutusvõimelisi noori. Hariduses on vaja rääkida vabaduse ja vastutuse seosest, vabaduse eetilise aspektist, kohustusest oma eesmärkide saavutamise eest ise vastutada (7, lk 8). Kahjuks on koolisüsteem sea-

tud just nii, et vastutustunde kasvamine on keeruliseks tehtud. Kui õpilane saab oma ebaõnnestunud töid pidevalt järele teha ja õpetajal on peaaegu kohustus panna „3”, siis lapsed juba teavad, et see on õpetaja, mitte nende tegemata töö. On õpilasi, kes kontrollitöö ajal pidevalt puuduvad, sest pärast on järele teha lihtsam, põhimõte on ju teada. Kui õpetaja muudab järeleöö küsimusi, on mõni veel solvunud: kuidas nii viisi tohib. Tavaliselt tunnevad õpilased veerandi lõpus huvi oma tunnistusele tuleva hinde pärast ja käivad järelevastamistel, kuid nüüd olen kuulnud õpilastesummast pärit „tarkust”: ei tohi enam „kahte” panna. Kuidas õpetab selline suhtumine oma tegude eest vastutama?!

Muidugi on koolis palju tublisid õpilasi, kes pole ilmselt tänu kodule, saavutusvajadustele ja kohusetundele läinud lihtsama vastupanu teed. Paratamatult mõtlen sellest, mis kellelegi on sünniga ja kodust kaasa antud. Kohusetunne võetakse kaasa ja motivatsiooni tuleb püüda elus hoida. Ilmselt just selle koosluse olemasolu annab meile toetava kodu abil tublisid ja töökaid õpilasi, kelle kohta käib Karel Rydli väide: „Moraalselt vaba inimene on terve mõistusega vastutustundlik inimene” (7, lk 8).

Kasvatav inimene mõjutab eetilise-emotsionaalne lähikeskkond. Kui eeldada, et ühes klassis peaksid kõigile olema sarnased tingimused, tuleks individuaalsuse kujunemist emotsionaalsuse ja eetika-moraali tasandil otsida mujalt. Missugune lähikeskkond on kellelegi kaasa antud? Lapse kujunemist hakkab määrama juba seegi, mis ja kes on need kaks noort, kes kokku saavad – sarnased hakkavad tõmbuma, negatiivne võib võimendada negatiivset ja positiivne positiivset. Kui konkreetse indiviidi sotsiaalsete olude muutmine pole meie võimuses, võib heast tahtest ja soovist last aidata väheks jääda. Vanemaski kooliastmes võib näha üsna inetut käitumist. Gümnaasiumis on valitud seltskond ja õpihimulised noored (vt 5), maakooli võib tulla õpilane ka selleks, et kusaagile mujale „polnud minna”. Täiskasvanud noormeeski võib meelega ära rikkuda ainetunni ja kaasõpilaste tegelemise. Gümnaasium peaks olema koht, kuhu tullakse vabatahtlikult õppima, seega on võõrastav tegelda tunni ajal käitumisprobleemidega.

Inimene kannab oma tegude eest vastutust, mulle aga teatas üks noormees, et klassijuhataja jutuga ta ei arvesta, psühholoogile oskab head juttu ajada ja politseinik on peretuttav, kellele piisab šokolaadist. Sellist inimest polevatki, kes saaks teda korrale kutsuda. Järelikult ta ikkagi teab, et käitub valesti. Kaasõpilasedki ütlevad, et tunnis saab rahulikult tööd teha, kui seda poissi (18 aastat vana) kohal pole.

Jätkusuutlik amet?

Õpetajate puhul on praegu moes kasutada väljendit „enesekehtestamine”. Kui aga õpilasega on probleeme viiel-kuuel õpetajal, kelles on siis põhjus, kas õpilases või õpetajas? Kui kauaks meil niisuguste käitumise „katsetajate”, õppimise ükskõikselt suhtujate, halbade hinnete pärast õpetaja süüdistajate, õpetajatelt lisatöö-/materjali nõudmise (välismaal riigi poolt olemas), piiramatute töötajate (kõvahäälselt öeldakse – 35 tundi, meie väikelinna koolis tuli aga TALO 2005. a küsitlusel keskmise tööpäeva pikkuseks 14 tundi – arvestades ka laupäeval-pühapäeval tehtavat) taustal õpetajaid jätkub? Noored ei tahagi õpetajaks hakata, vaid pigem ennast säästa.

Kirjandus

1. Hirsjärvi, S., Huttunen, J. Sissejuhatus kasvatusseadusse. Tallinn, 2005.
2. Kuurme, T. Kuidas mõista vabadust hariduses. Haridus, 2006, 9–10.
3. Leino, M. Kas lapsi tuleb kaitsta kooli eest? Eesti Lastekaitse Liit, 2004.
4. Meres, T. Nõustamise alused ja nõustamine koolis. Tallinna Ülikool. Loengumaterjal. 10.11.2006.
5. Ojasalu, A. Õpetaja kahe tule vahel ehk Kes kaitseb õpetajat? Eesti Päevaleht, Haridusleht, 11.12.2006.
6. Reps, M. Õpetajad – Eesti tähtsaim üksus. Eesti Päevaleht. Haridusleht, 11.12.2006.
7. Rydli, K. Vabadus parandab kasvatuskvaliteeti. Haridus, 2006, 9–10.
8. Tahvanainen, I. Lectio praecursoria väitöstilaisuudessa. Helsingin yliopisto, 2001.
9. Saat, H. Nõustamise alused ja nõustamine koolis. Tallinna Ülikool. Loengumaterjal. 16.09.2006.
10. Wilenius, R. Kasvatuse eeldused. Tallinn, TPÜ, 1992.